

РОЛЬ ІДЕОЛОГІЇ У ДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНИХ ПОЛІТИЧНИХ ПАРТІЙ УКРАЇНИ

У статті розглядаються ідеологічні основи політичних партій українського суспільства. Наведено окремі положення з програмних документів партій для відображення їх основного сенсу створення і діяльності. Визначено роль ідеології у діяльності впливових українських політичних партіях сучасності.

Ключові слова: ідеологія, політична ідеологія, ідеологічні основи, політична партія, програма політичної партії.

Однією з важливих основ розвитку кожної держави, звичайно, є ідеологія. В свою чергу, ідеологія – сукупність ідей, гасел та концепцій. Сьогодні ідеологія стала ключовим елементом організації суспільного й політичного життя. Поряд з поняттям “ідеологія” поступово утворилося нове поняття “політична ідеологія” – система ідей, поглядів та уявлень на політичне життя, що відображає інтереси різних класів, суспільства в цілому та політичних партій України. Тобто, ідеологія є необхідною складовою створення та існування держави, а також, є підґрунтям для формування суспільно-політичних рухів. Таким чином, вона може відображати не тільки інтереси держави в цілому, а й деякої окремої групи людей, яка має свою точку зору на перебіг подій, що відбуваються у суспільному та політичному житті України. Особливої значимості такі події набувають в період виборів, зміни владної еліти, коли основним елементом спілкування з суспільством є ідеологія політичної партії.

Актуальність статті полягає в тому, що сучасні політичні партії в своїй діяльності широко використовують ту чи іншу ідеологію, в тому числі і політичну, саме як засіб єднання своїх членів, а також прагнуть до поширення своєї ідеології серед населення. Ідеологія – це основний фактор становлення партійності сучасного типу, оскільки, прихильність до будь-якої ідеології відрізняє партії від профспілок, суспільних рухів і об'єднань за інтересами. Важливо й те, що різноманітність ідеологічних напрямів є базою для появи різних партій – демократичних, соціалістичних, ліберальних, комуністичних, анархістських, консервативних, тощо.

В даній статті досліджуються ідеологічні основи українського суспільства, пов'язані з сутнісними засадами діяльності політичних партій, в тому числі під кутом зору здійснення ними політико-ідеологічної роботи. Зазначений напрямок досліджували такі науковці: Олег Агарков, Денис Богуш, Анатолій Волинський, Ігор Миклашук, Ірина Овчар, Олександр Сисарєв.

Мета статті полягає в з'ясуванні ролі ідеологій в діяльності політичних партій України, оскільки постійній дискусії піддається питання про шляхи та умови формування ідеологічної основи політичних партій, про наявність спільних та відмінних рис між ідеологією та передвиборчою програмою тієї чи іншої політичної сили, про міжпартійну схожість самих програм, про невиконання задекларованих у них ідей.

Разом з тим місце ідеології у житті партій є змінним: ще М.Дюверже говорив, що ідеї й програми відіграють помітну роль на ранній стадії існування партій (причому ступінь їхнього впливу залежить від того, чи складаються партії на основі парламентських об'єднань чи “зовнішніх” стосовно останніх організацій), надалі вага “ідеологічного фактору” обумовлена головним чином типом організаційної будови партії [4, с.20–37].

На сьогодні дослідники не мають єдності поглядів щодо побудови ідеологічної структуризації політичних інтересів. Зокрема, Ф.Кирилюк вважає, що сучасний ідеологічний спектр складається з шести частин: комунізм, соціал-демократія, лібералізм,

консерватизм, націоналізм і фашизм. К.Гаджієв, поділяючи ідеологічний спектр на п'ять ідеологій (лібералізм, консерватизм, соціал-демократія, марксизм і тоталітаризм, зазначає, що реально конкурентними нині є лише лібералізм, консерватизм і соціал-демократія. В.Бебик провідними політичними доктринами називає лібералізм, неолібералізм, консерватизм, неоконсерватизм, соціалізм, соціальну демократію, анархізм і тоталітарні доктрини (комунізм, фашизм, сіонізм) [1, с.127–128]. В.Пугачов і А.Соловйов говорять лише про чотири типи ідеологій (лібералізм, консерватизм, соціалізм і фашизм) [3, с.75].

Проголошення незалежності України також пов'язане з відстоюванням певних ідейних принципів, які заклали основу української ідеології. Спектр політичних партій незалежної України, а разом з ним партійної ідеології, на сьогодні визначається такими трьома напрямками:

– соціалістично-комуністичний (Комуністична партія України, Соціалістична партія України, Прогресивна соціалістична партія України, Селянська партія України та ін.). Партії цього спрямування зорієнтовані переважно на пріоритет колективних форм власності й господарювання в економіці, розвиток міждержавних стосунків, зокрема інтеграційних процесів у межах СНД;

– центристський (Народно-демократична партія України, Соціал-демократична партія України (об'єднана), Партія Регіонів, Партія зелених України, Народна партія України, Всеукраїнське об'єднання “Батьківщина” тощо). Визначаючи самоцінність незалежності України, ці партії зосереджують увагу на проблемах соціально-економічного розвитку, реалізації прав громадян;

– націонал-демократичний (Народний союз “Наша Україна” (з липня 2009 р. у Міністерстві Юстиції перереєстрована на Політичну партію “Наша Україна”), Народний Рух України, Республіканська партія України, Християнсько-демократична партія України, Конгрес українських націоналістів і т.д.). Побудова держави за національною ознакою, вихід України з СНД, антиросійські настрої – основні програмні вимоги цих партій [13, с.31–32].

У сучасній Україні (станом на 01.10.2012 року) офіційно зареєстровано Міністерством юстиції України 202 політичні партії, які охоплюють увесь спектр ідеологій, однак по-різному їх сповідують, відображають і реалізують, мають аж ніяк не однаковий статус, авторитет, рівень впливу на процеси структуризації українського суспільства, на громадян загалом.

Для того, щоб відобразити інтереси певної верстви чи класу, політична партія може в готовому вигляді присвоїти певну ідеологію або сама вплинути на її становлення. На основі обраної ідеології пишуться партійні програмні документи, де формулюються цілі, для втілення яких політичну партію створено. Отже, ідеологія стає інструментом боротьби за державну владу в суспільстві.

Аналіз програм українських партій яскраво засвідчує, що їх дуже складно класифікувати за ідеологічною належністю. Усі вони – за демократію, за народ, всезагальний добробут і т. д. Це, у свою чергу, призводить до незавершеної ідеологічної структурованості українського суспільства, що сприяє збереженню низького рівня політичної культури серед населення й значним маніпуляціям під час коної передвиборної кампанії.

Прикладом незавершеної ідеологічної структурованості українського суспільства можна вважати той факт, що для участі в парламентських виборах 2006 року 11 політичних партій було зареєстровано Міністерством юстиції України 25 березня 2005 року – майже за добу до того, коли, відповідно до закону, вони ще мають право брати участь у виборах до Верховної Ради. Ці політичні партії за своєю назвою, програмними закладами взагалі неможливо ідентифікувати з будь-якою ідеологією [5, с.22].

Політично-ідеологічне позиціонування на сьогодні охоплює наступні виміри: “влада-опозиція” та “праві-ліві”. В період 2005–2009 років складно було розташувати політичні сили на вістях влада-опозиція, тому що Президентом був Віктор Ющенко, а Прем’єр Міністром, – то Віктор Янукович то Юлія Тимошенко. І було, наприклад, незрозуміло, – Партія регіонів у владі чи в опозиції?

На сьогоднішній момент вже є чітке позиціонування: Партія регіонів при владі, з кадровими “вкрапленнями” Сильної України та Комуністичної партії України. Лівий спектр більше займають КПУ та Партія регіонів з практично соціалістичними гаслами та спробами регулювати економіку. Більше правих та ліберальних ідей проголошує Сергій Тигіпко і вся ця ідеологічна “солянка” працює разом в Уряді. В опозиційному таборі Батьківщина займає лівий фланг з мінімально центристськими і навіть іноді правими ідеями, а правий фланг займає Фронт Змін і Свобода.

Визначення саме ідеологічних основ політичних партій в Україні є доволі складним завданням. Ми нижче подамо окремі положення з програмних документів партії для інформаційного забезпечення зроблених висновків. Зводяться вони до того, що на сьогоднішній день у партій практично відсутня стійка ідеологія, яка могла б дозволити побачити стратегічні мотиви діяльності партії та вирізнити одну політичну силу від іншої не лише за назвою чи атрибутивними гаслами, а за принципами суспільної діяльності.

Партія регіонів.

Політична партія констатує ліберальні і соціал-демократичні пріоритети розвитку соціальної держави в Україні, не маючи певної ідеологічної артикуляції. Причому найбільш виражена ліберальна позиція у соціальній і політичній сферах, в економіці переважає соціал-демократична модель, що пов’язана із ширшими правами втручання держави. Основні ціннісні політичні ідеологеми: “партія народу, стабільного розвитку”, “становлення середнього класу”, “політичний центризм”, “демократія”, “свобода”, “прагматизм”, “розвиток національних фінансово – промислових груп”, “підготувати та реалізувати перспективну загальнонаціональну програму створення нових робочих місць та забезпечення повної зайнятості населення”, “надання духовній і культурній політиці стратегічного державного значення, що має на меті забезпечення високого рівня загальнокультурного розвитку країни”, “розбудови політики соціальної згоди і довіри”. У соціальній політиці даний політичний суб’єкт дотримується ліберальної моделі соціальної держави – це рівність умов доступу до суспільних благ, значний вплив інститутів громадянського суспільства і встановлення мінімальних стандартів споживання [7].

Партія ВО “Батьківщина”.

Партія оголошує себе “всенародною центристською партією нової суспільної ідеології, що органічно поєднує соціальну солідарність із захистом індивідуальних прав і свобод людини”. Вона має переважно соціал-демократичні і ліберально-демократичні ціннісні політико-ідеологічні орієнтації. Причому в політичній сфері це встановлення парламентаристської демократії, а в економічній – регуляторна політика класичної кейнсіанської, шведської моделі соціал-демократії. Утім, слід зазначити, що в сфері соціальної політики переважає ліберальна модель розвитку, що може передбачати нову неоліберальну модель поєднання принципів соціал-демократичного становлення і ринкової економіки зі значним впливом держави. Основні ціннісні ідеологеми: “демократична партія реформаторського спрямування”, “створення суспільства соціальної справедливості і добробуту”, “державна солідарність громадян”, “створення громадянського суспільства”, “парламентаризм” [8].

Партія “Свобода”.

Обстоює націоналістичну ідеологію (75% висловлювань) радикального типу. Основне завдання вбачає у радикальних політичних реформах. Обстоюється національний протекціонізм і суверенітет. Основні ідеологеми: “захист українців”, “соціальна справедливість”, “національна справедливість”, “люстрація влади”, “захист життєвого простору”, “збереження ідентичності”, “європейський україноцентризм” [9].

Партія Народний союз “Наша Україна”.

Партія національної і ліберально – демократичної орієнтації спрямована на формування національної соціальної держави. Національно – демократичний імператив зосереджений на економічних і соціальних пріоритетах. Основні ціннісні політичні ідеологеми: “партія європейського типу”, “справедливе суспільство”, “добробут для кожного”, “держава для людини”. Можна відмітити популістський характер і декларацію ідеології. У соціальній політиці політична сила орієнтована на захист національних інтересів за рахунок капіталу, що спрямований на службу національній державі. Це відображає модель становлення соціальної держави кейнсіанського типу (у Західній Європі сформованої в 50–60-х рр. ХХ ст.), що поєднує посилення ринку в соціальному секторі і роль держави в функціонуванні економічної сфери [11].

Комуністична партія України.

Партія має певний ідеологічний напрям, застосовуючи популістські засоби реалізації власних ціннісних політико – ідеологічних пріоритетів. Артикулює поруч із радикальними комуністичними ідеями революційного перетворення суспільного життя ідеї “оновлення” економічної політики, де поряд з суспільною власністю має місце власність приватного капіталу. Саме тому, незважаючи на ідеологічну наповненість, як символічний капітал вона є популістською, орієнтованою на людей “радянських”, а тому виступає як ренегат власної ідеології. Основні ідеологеми: “соціалізм – наша мета”, пролетарський інтернаціоналізм”, “рішуча зміна політичного курсу”, “державна монополія”. У соціальній політиці пріоритет надається державі [10].

Таким чином, в Україні ідеологічні чинники відіграють значну роль у політичній боротьбі політичних партій за владу. Для виборців ідеологія є важливою, адже її наявність та сильна артикуляція полегшує здійснення демократичного вибору. Цей чинник у перспективі спонукатиме партії до врахування необхідності більш чіткої артикуляції ідеологем, та відповідної їх теоретичної розробки для ідеологічної ідентифікації. В Україні на сьогоднішній день представлені ідеології лібералізму, соціал-демократії, комунізму, консерватизму тощо.

Ідеологія “всеосяжних” партій або легітимізує підтримку влади, або легітимізує опозиційну політичну діяльність. В Україні зберігається партійна система поляризованого плюралізму, де присутні політичні партії сильної політичної артикуляції. Причому, як свідчать дані соціологів, в українському суспільстві переважають егалітаристські та патерналістські ціннісні орієнтири, що становлять собою підґрунтя для розвитку соціального популізму та корпоративізму. Найбільші шанси трансформуватися сьогодні у “всеосяжну” партію має Партія регіонів. Після президентських виборів 2010 року ця політична сила володіє 80% посад у системі місцевої виконавчої влади, більшістю у порівнянні з іншими політичними силами в системі органів місцевого [12].

Отже, можна зробити висновок, що ідеологія в політичних процесах посідає визначальне місце, оскільки, кожен політичний рух, група, навіть держава прагнуть мати політичну оцінку дійсності в теоретичній формі, програму політичного розвитку на перспективу. Для того, щоб наукова теорія політичної ідеології була ефективна, вона повинна відповідати реаліям в країні і світі, спиратись на факти і висновки, які випливають з вивчення цієї реальності суспільними науками. Це ж стосується і конкретних теорій та доктрин, які входять до ідеології, а вірно сформульовані теорії, доктрини,

гіпотези слугують теоретичною підвалиною організаційних і пропагандистських стратегій та дій.

Найдієвішим засобом перетворення волі індивідів на колективну волю, забезпечення участі громадян у формуванні політики держави є саме політичні партії. Кожна політична партія має власні ідеологічні засади, систему норм і цінностей, соціальну базу, зорієнтовану на конкретні соціальні групи.

Прийнято вважати, що основою для функціонування політичних партій є ідеологічні засади, саме тому програмні положення багатьох з них ґрунтуються на існуючих політичних ідеологіях. У сучасному розумінні політична ідеологія – це система поглядів щодо основних принципів організації суспільства, його цінностей та місця в ній людини. Програми політичних партій є викладом цілей та завдань цієї партії, а також шляхів їх досягнення. Ця складова політичної партії є головною, оскільки відображає основний сенс створення і діяльності політичної партії.

Партія, що не має своєї програми й ідеології, не може бути повноцінною політичною партією, оскільки позбавлена будь-якого політичного сенсу. Власне ідеологія є основоположною ознакою при визначенні більшості назв партій, загалом її сутності і тих принципів, на основі яких розробляється політична платформа. Тому ідеологія виступає однією із базових характеристик діяльності будь-якої політичної партії.

Політична ідеологія – це те, що декларується і прописується у програмних документах партії, а оскільки ідеологію використовують як засіб єднання членів партії, то необхідно детально аналізувати законотворчу роботу кожної політичної сили загалом та окремо її представників. Причому акцент слід робити не на тому, що планується здійснити певною політичною партією в майбутньому, а на тому, які дії вже зроблені і в рамки якої ідеології вони вписуються. Чималу роль у формуванні політичної ідеології відіграє гра слів, їх перестановка та часове використання.

За таких умов для більшості політичних партій України характерна відсутність чітких позитивних змістовних програм. А саме змістовність партійної доктрини визначає доступність та зрозумілість для громадян рішень, позицій і планів партії, зрештою, привабливість партійних позицій. Такі програми і сьогодні залишаються “дефіцитними”, тому більшість людей орієнтується не на партію, її програму, а на особистість. Звичайно, що цей фактор гальмує процес становлення сильних і дієвих політичних партій.

Таким чином, для сучасного політичного спектра України характерна ідейно-політична невизначеність, яка посилюється частою невідповідністю назв і програмових положень партій їх реальній тактиці і стратегії.

1. Агарков О. Особливості політико – ідеологічних орієнтацій суб’єктів соціально – політичного маркетингу / О. Агарков // Освіта регіону. – 2012. – № 1. – С. 126–131 с.
2. Богуш Д. Майбутнє ідеології українських партій / Д. Богуш // Журнал “Українська правда”. Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://blogs.pravda.com.ua/authors/bogush/4d77a0039cff4/>.
3. Волинський А. Ідеологічна структуризація суспільних політичних інтересів / А. Волинський // Політичний менеджмент. – 2004. – № 5. – С. 71–81.
4. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже ; [пер. с фр.]. – М. : Академический проект, 2005. – 514 с.
5. Миклашук, І. М. Проблема становлення ідеологій у програмовій і практичній діяльності українських політичних партій / І. М. Миклашук // Віче. – 2007. – № 12. – С. 21–23.
6. Овчар І. В. Партійна і політична ідеологія українського суспільства: межі дотичності та протиставлення / І. В. Овчар // Електронний ресурс. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2010_31/Gileya31/P7_doc.pdf.
7. Передвиборна програма Партії регіонів // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.partyofregions.org.ua/news/event/5018ed00c4ca42cc440002a0>.
8. Програма ВО “Батьківщина” // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://batkivshchyna.te.ua/?page=prog>.

9. Програма ВО “Свобода” // Електронний ресурс. – Режим доступу : **Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
10. Програма КПУ // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.kpu.ua/programmakpu/>.
11. Програма Народного союзу “Наша Україна” // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://www.razom.org.ua/documents/443/>.
12. Сисарев О. В. Ідеологічні основи політичних партій в Україні, перспективи розвитку партійної системи / О. Сисарев // Електронний ресурс. – Режим доступу : <http://intkonf.org/sisarev-ov-ideologichni-osnovi-politichnih-partiy-v-ukrayini-perspektivi-rozvitku-partiynoyi-sistemi/>.
13. Щедрова Г. П. Політична система та інститути громадянського суспільства в сучасній Україні : навч. посібн. / Г. П. Щедрова, Ф. М. Рудич, Р. В. Балабан та ін. – К. : Либідь, 2008. – 440 с.

В статье рассматриваются идеологические основы политических партий украинского общества. Приведены отдельные положения из программных документов партий для отражения их основного смысла создания и деятельности. Определена роль идеологии в деятельности влиятельных украинских политических партиях современности.

Ключевые слова: идеология, политическая идеология, идеологические основы, политическая партия, программа политической партии.

The article examines the ideological foundations of political parties in Ukrainian society. An individual provisions of the policy documents of parties to display their basic sense of creation and activity. The role of ideology in the influential Ukrainian political parties today.

Keywords: ideology, political ideology, ideological foundations, political party, political party program.